

JAN KULESZA
Uniwersytet Łódzki
jkulesza@wpia.uni.lodz.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0574-9120>

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA SĘDZIÓW
I PROKURATORÓW STANU WOJENNEGO.
GŁOSA DO UCHWAŁY SN Z DNIA 2 LIPCA 2021 ROKU,
SYGN. AKT I DI 3/21

TEZA

„[...] «przez stosowanie represji w przypadku zbrodni komunistycznej należy rozumieć różne formy prześladowania, jako skutek prowadzenia działalności niezgodnej z obowiązującą w PRL linią polityczną. Formy tego prześladowania mogły polegać na bezprawnym zwalnianiu z pracy osób prowadzących taką działalność, a w najostrzejszej formie, na stosowaniu wobec takich osób represji karnych w postaci niesłusznego zatrzymania, internowania, czy też niesłusznego skazania na karę pozbawienia wolności». W ramach tak przyjętej definicji zbrodni komunistycznej i jej znamion przedmiotowych mieszczą się – jak to jest powszechnie ujmowane w literaturze – zbrodnie sądowe o ile stanowiły naruszenie praw człowieka”¹.

WPROWADZENIE

W Polsce, do chwili obecnej, żaden sędzia ani prokurator orzekający i oskarżający w okresie stanu wojennego na podstawie wprowadzonego wówczas

¹ LEX nr 3193582. Teza wyodrębniona przez autora glosy.

prawa, nie mógł ponieść odpowiedzialności karnej za popełnioną przez niego zbrodnię komunistyczną². W Republice Federalnej Niemiec, po zjednoczeniu w 1990 r., pociągnięcie do odpowiedzialności sędziów i prokuratorów, dopuszczających się zbrodni sądowych w okresie istnienia Niemieckiej Republiki Demokratycznej, doprowadziło do skazania 181 prawników. Pięciu z nich ukarano karą grzywny, 176 karą pozbawienia wolności, zawieszając jednocześnie warunkowo wykonanie kary w stosunku do 169³.

Barierą dla pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sędziów i prokuratorów stanu wojennego stała się uchwała SN z dnia 20 grudnia 2007 r. głosząca, że: „Sądy orzekające w sprawach karnych o przestępstwa z dekretu Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U., nr 29, poz. 154) nie były zwolnione z obowiązku stosowania retroaktywnych przepisów karnych rangi ustawowej”⁴. Sąd Najwyższy przyjął jako zasadę, którą wpisał do księgi zasad prawnych, że nie jest dopuszczalne pociągnięcie do odpowiedzialności sędziego i prokuratora, mimo że wzięli oni udział w skazaniu za czyn, który nie był zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zanegowano w ten sposób podstawową zasadę prawa karnego – *lex retro non agit*. *A maiori ad minus* stało się równocześnie oczywiste, że sędziowscy i prokuratorscy sprawcy, współdziałający w dokonywaniu zbrodni sądowej w innych, łagodniejszych jej postaciach, także nie zostaną procesowo skonfrontowani z zarzutami popełnienia zbrodni sądowej.

Dopiero począwszy od 2019 r. SN w siedmiu precedensowych uchwałach zaczął wyrażać zgodę na pociąganie do odpowiedzialności karnej sędziów i prokuratorów za wyroki z okresu stanu wojennego, w których wydaniu uczestniczyli w przypisanych im rolach procesowych. Zgodą taką objęto również ówczesnych sędziów SN, orzekających w nadzwyczajnych postępowaniach rewizyjnych. Historyczny charakter tych rozstrzygnięć, oprócz zezwolenia na pociąganie wspomnianych grup do odpowiedzialności karnej, wynika również z zastosowania w praktyce, dogmatycznej do tej pory, konstrukcji zbrodni sądowej jako postaci zbrodni komunistycznej.

² Na temat postaw i praktyki orzeczniczej sędziów okresu stanu wojennego por. A. STRZEMBOSZ, M. STANOWSKA, *Sędziowie warszawscy w czasie próby. 1981-1988*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2005.

³ Szerzej: W. Kulesza, J. Kulesza, *Zbrodnie sądowe w NRD i PRL*, [w:] „*In dubio pro humanitate*”. *W setną rocznicę urodzin Profesora Mariana Cieślaka*, red. M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2022 (złożone do druku) wraz z odesłaniami.

⁴ I KZP 37/07, LEX nr 323769, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2007, nr 12, poz. 86.

Celem opracowania jest aprobujące przedstawienie oraz pogłębienie wybranych, z konieczności formy – glosy⁵, aspektów rozumowania sądu z ostatniej uchwały, która w sposób najpełniejszy (wyrok wraz z uzasadnieniem liczy 72 strony) prezentuje podstawy prawne odpowiedzialności sędziów i prokuratorów za bezprawie, które czynili w okresie stanu wojennego. Uchwała dotyczy wyrażenia przez SN zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego ppor. Józefa I., za bezprawne pozbawienie wolności skazanego, na okres powyżej 14 dni (art. 165 § 2 k.k. z 1969 r.⁶), w akcie zbrodni komunistycznej przybierającej wielorakie postaci zbrodni sądowej.

1. STAN FAKTYCZNY

L.W. został zatrzymany dnia 21 października 1982 r. przez funkcjonariuszy Komendy Wojewódzkiej MO w B. Podstawę zatrzymania stanowiło podejrzenie druku i kolportażu ulotek o treści zawierającej „fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny lub rozruchy”. Dokonano oględzin pomieszczenia biurowego magazynu bazy PKS w O. – miejsca pracy L.W., w trakcie których znaleziono dwa kawałki gąbki oraz 10 arkuszy papieru ze śladami tuszu lub kalki. W tym samym dniu L.W. przyznał się do produkcji oraz kolportażu ulotek oraz podał szczegóły tej działalności. Wyjaśnił, że w 1980 r. wstąpił do „Solidarności” i do zawieszenia działalności związku zawodowego był jego szeregowym członkiem. W maju 1982 r. podjął działalność, którą chciał zmanifestować, że nie zgadza się z obowiązującymi w Polsce realiami społecznymi i politycznymi. Chciał również powiadomić społeczeństwo o planowanym przez podziemną „Solidarność” strajku generalnym, o czym dowiedział się z „Głosu Ameryki”. Zdecydował się na działalność polegającą na kolportażu przygotowanych przez siebie ulotek następującej treści:

- „Dokąd zmierza, o co naprawdę walczy skompromitowana PZPR?”;
- „Chcemy wolności, prawdy, godności człowieka, poszanowania praw obywatelskich oraz przeprowadzenia prawdziwych reform. SOLIDARNOŚĆ”;
- „13 XII – Dzień zamachu na wolność narodu. Niech żyje wolna Polska. L.W.” (pierwsze zdanie ww. cytatu było umieszczone w konturze mapy Polski, okolonym drutem kolczastym);
- ulotkę ze znakiem graficznym Polski Podziemnej;

⁵ Nie będą przedmiotem rozważań kwestie kwalifikacji zbrodni komunistycznej jako zbrodni przeciwko ludzkości oraz przedawnienia ścigania zbrodni komunistycznych.

⁶ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94 z późn. zm.

– „Polacy nadchodzi dzień powstania. 10 XI 82 dniem strajku powszechnego i manifestacji mieszkańców O.” i dorysowany znak graficzny Polskiej Podziemnej.

Ulotki te przygotowywał na działce, w tajemnicy nawet przed najbliższymi, później – w tajemnicy – w pracy. W plastikowych okładkach zeszytów wybijał śrubokrętem o zastrzonym końcu i młotkiem szablony, a następnie na kartkach z zeszytów szkolnych powieliał ich treść za pomocą tuszu. Później skonstruował prosty powielacz, przybijając szablony do desek, a do powielania wykorzystując tusz i wałek malarski. W sumie powielił do 2000 ulotek, które rozrzucał w miejscowościach O., B. i C.

Prokurator zarzucił L.W., że „będąc członkiem zawieszzonego NSZZ «Solidarność», w okresie od maja do 21 października 1982 r. na terenie B. i O. oraz m. C. nie poniechał działalności związkowej i działając przy użyciu urządzeń drukarskich wykonał w celu rozpowszechnienia oraz rozpowszechnił na terenie wymienionych wyżej miejscowości ulotki zawierające fałszywe wiadomości mogące spowodować niepokój publiczny lub rozruchy”.

Ocenił, że oskarżony „dopuścił się przestępstwa, którego stopień społecznego niebezpieczeństwa jest szczególnie wysoki”. W związku z tym wniósł o uznanie oskarżonego za winnego zarzucanego mu czynu i wymierzenie kary w trybie doraźnym – 3 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz pozbawienia praw publicznych na okres 2 lat. W trakcie postępowania sądowego oskarżony wskazał, że kolportując ulotki nie miał na „celu wywołania powstania, lecz pełniejsze uświadomienie społeczeństwa” oraz podkreślał, że jego działania miały na celu wyrażenie osobistego stosunku do likwidacji NSZZ „Solidarność”.

Wyrokiem z dnia 21 grudnia 1982 r. sąd wojskowy, w którego składzie zasiadał sędzia ppor. Józef I., uznał L.W. winnym zarzucanego mu przestępstwa polegającego na tym, że „będąc członkiem zawieszzonego NSZZ «Solidarność» w okresie od maja do 21 października 1982 r. na terenie B., O. i C. nie zaniechał działalności związkowej, lecz przy użyciu urządzeń drukarskich wykonanych we własnym zakresie powielił około 2000 sztuk ulotek, których treść wzywała do strajku powszechnego i zgromadzeń oraz wyszydzała publicznie Polską Rzeczpospolitą Ludową przez przedstawienie w ulotce konturu mapy Polski okolonej drutem kolczastym, przy czym ulotki te rozpowszechnił w miejscach publicznych” i na mocy art. 46 ust. 1 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym⁷ w zbiegu z art. 270 § 1 k.k. z 1969 r. w kontekście art. 280 § 1 k.k. z 1969 r. skazał go na karę 3 lat pozbawienia wolności oraz orzekł karę dodatkową pozbawienia praw publicznych na okres

⁷ Dz.U. z 1981 r., nr 29, poz. 154.

2 lat. W uzasadnieniu wyroku sąd stwierdził, że „z zachowania się oskarżonego i z treści wyprodukowanych i rozpowszechnionych ulotek wynika, że jego celem było prowadzenie działalności związkowej, bo w imieniu «Solidarności» ulotki wydawał. Natomiast ulotka, na której przedstawił kontury mapy Polski okolonej drutem kolczastym w sposób niebudzący wątpliwości wyszydza Polską Rzeczpospolitą Ludową. [...] Przy wymiarze kary, Sąd uwzględnił na niekorzyść oskarżonego wysoki stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu w jego działaniu i duże nasilenie złej woli wyrażające się w masowej produkcji ulotek i dawanie wyrazu negatywnego stosunku do obecnej rzeczywistości w PRL”.

Żaden z członków składu sędziowskiego nie złożył zdania odrębnego. L.W. był w tej sprawie pozbawiony wolności w okresie od dnia 21 października 1982 r. do dnia 19 maja 1983 r., wliczając w to okres tymczasowego aresztowania, które w przypadku procedowania w trybie doraźnym⁸ było obowiązkowe⁹.

2. UZASADNIENIE WYRAŻENIA ZGODY NA UCHYLENIE IMMUNITETU SĘDZIOWSKIEGO

2.1. Zbrodnia komunistyczna

2.1.1. Jak przyjmuje się słusznie za A. Grześkowiak, „prawna definicja zbrodni komunistycznych powoduje, że muszą w nich wystąpić dwa segmenty ustawowych znamion – ustawowe znamiona czynu zabronionego w czasie jego popełnienia i znamiona zbrodni komunistycznej, dotyczące elementów podmiotowo-przedmiotowych. Karnoprawna ocena zbrodni komunistycznej będzie więc zawierać podwójną kwalifikację – najpierw czynu według ustawy czasu jej popełnienia, z ewentualną modyfikacją zgodnie z zasadą *lex mitior*, a następnie powołanie się na przepisy nadające takiemu czynowi postać zbrodni komunistycznej”¹⁰.

⁸ Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego, Dz.U. z 1981 r., nr 29, poz. 156.

⁹ Art. 8 pkt 1 powyższego dekretu.

¹⁰ A. GRZEŚKOWIAK, *Odpowiedzialność karna za zbrodnie komunistyczne według polskiego prawa karnego*, [w:] *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Rzochowska, Warszawa: Liber 2005, s. 98-99; por. również: J.A. KULESZA, *Głosa do postanowienia Sądu*

Definicję zbrodni komunistycznej określa art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹¹ (dalej – ustawa o IPN). Zgodnie z tym przepisem, w interesującym nas zakresie, zbrodniami komunistycznymi są czyny popełnione przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od 8 listopada 1917 r. do 31 lipca 1990 r. polegające na stosowaniu represji lub innych form naruszania praw człowieka wobec jednostek lub grup ludności bądź w związku z ich stosowaniem, stanowiące przestępstwa według polskiej ustawy karnej obowiązującej w czasie ich popełnienia. W oparciu o tę definicję następuje wyodrębnienie czterech grup czynów zaliczanych do zbrodni komunistycznych: 1) polegające na stosowaniu represji; 2) polegające na stosowaniu innych form naruszania praw człowieka; 3) popełnione w związku ze stosowaniem represji; 4) popełnione w związku ze stosowaniem innych niż represje form naruszania praw człowieka¹².

Skazanie w akcie sądowej zbrodni, stanowiącej postać zbrodni komunistycznej, odwołując się do powyższej typologii należy uznać za akt represji. Pojęcie to nie zostało w ustawie o IPN zdefiniowane, występuje również w innych ustawach funkcjonujących w systemie prawa¹³. Jednak z racji zróżnicowanych przedmiotów i celu regulacji prawnej poszczególnych ustaw, użyte w nich pojęcie „represja” nie może mieć znaczenia uniwersalnego ani nawet wiążącego w procesie interpretacyjnym przepisów pozostałych aktów prawnych¹⁴.

Jak słusznie zauważa A. Grześkowiak, represje to „intensywne środki nacisku lub odwetu dla wymuszenia określonych zachowań lub stanowiących reakcje za niepożądane przez komunistyczne władze zachowania czy właściwości pokrzywdzonego”¹⁵. Represje to „prześladowania i kary, jakie władza

Najwyższego z dnia 5.07.2005 r., WZ 13/05, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2006, nr 5, poz. 57 (SIP LEX); postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2005 r., WZ 13/05, LEX nr 155424, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2005, nr 10, poz. 98.

¹¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 177.

¹² J.A. KULESZA, *Niektóre zagadnienia strony przedmiotowej zbrodni komunistycznych*, „Palestra” 2005, nr 5-6, s. 33; TENŻE, *Problematyka przedmiotu ochrony prawnokarnej zbrodni komunistycznych w świetle orzecznictwa sądowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 4, s. 106; por. podobnie postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5.07.2005 r., WZ 13/05, LEX nr 155424, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 2005, nr 10, poz. 98. Nieco inaczej co do typologii por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 lutego 2003 r., II AKa 298/02, LEX nr 84143; P. PIĄTEK, *Naruszenie praw człowieka jako znamię strony przedmiotowej zbrodni komunistycznych*, „Problemy Prawa Karnego” 2004, s. 58-59.

¹³ Szerzej A. GRZEŚKOWIAK, *Odpowiedzialność*, s. 104; J.A. KULESZA, *Niektóre*, s. 34-35; P. PIĄTEK, *Naruszenie*, s. 66-68.

¹⁴ J.A. KULESZA, *Niektóre*, s. 35.

¹⁵ A. GRZEŚKOWIAK, *Odpowiedzialność*, s. 104.

stosuje wobec części społeczeństwa, zwykle swoich przeciwników politycznych, np. w celu tłumienia buntów lub dążeń wolnościowych”¹⁶. Trafnie przekłada te definicje na *ratio legis* ustawy o IPN J.A. Kulesza stwierdzając, że „o prześladowaniu, jak i karaniu (represjonowaniu) obywateli, rzeczywistych lub urojonych przeciwników politycznych, można mówić wówczas, gdy w grę wchodzi element odwetu lub przeciwdziałania ze strony osób reprezentujących interes państwa komunistycznego w stosunku do oponentów. Pociąga on za sobą świadome, najczęściej z zamiarem bezpośrednim, stosowanie surowych środków przeciwdziałających zachowaniom uznawanym za szkodliwe z punktu widzenia aparatu władzy komunistycznej”¹⁷.

Podobnie stwierdza SA w Warszawie w wyroku z dnia 10 lutego 2005 r.¹⁸: „przez stosowanie represji w przypadku zbrodni komunistycznej należy rozumieć różne formy prześladowania, jako skutek prowadzenia działalności niezgodnej z obowiązującą w PRL linią polityczną. Formy tego prześladowania mogły polegać na bezprawnym zwalnianiu z pracy osób prowadzących taką działalność, a w najostrejszej formie, na stosowaniu wobec takich osób represji karnych w postaci niesłusznego zatrzymania, internowania, czy też niesłusznego skazania na karę pozbawienia wolności”.

2.1.2. Odpowiedzialność karną za zbrodnię komunistyczną może ponieść jedynie „funkcjonariusz państwa komunistycznego” (przestępstwo indywidualne właściwe). Zgodnie z art. 2 ustawy o IPN funkcjonariuszem państwa komunistycznego jest funkcjonariusz publiczny, a także osoba, która podlegała ochronie równej funkcjonariuszowi publicznemu oraz osoba pełniąca kierowniczą funkcję w organie statutowym partii komunistycznych. Zgodnie z treścią art. 120 § 11 k.k. z 1969 r. sędzia był funkcjonariuszem publicznym. Podobnie jest nim na gruncie obowiązującego art. 115 § 13 k.k.¹⁹.

2.1.3. Odnośnie do strony podmiotowej zbrodni komunistycznej słusznie stwierdza SN: „Poszczególni sprawcy tego typu przestępstw nie muszą się kierować motywem prześladowania z przyczyn politycznych, wystarczającym jest aby swoim zachowaniem wspierali politykę państwa, która zmierza do

¹⁶ Por. J.A. KULESZA, *Niektóre*, s. 35; TENŻE, *Z problematyki strony podmiotowej zbrodni komunistycznej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 3, s. 106.

¹⁷ J.A. KULESZA, *Niektóre*, s. 35-36; TENŻE, *Z problematyki*, s. 106; TENŻE, *Przegląd orzecznictwa w sprawach należących do właściwości Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (prawo karne materialne)*, „Palestra” 2005, nr 7-8, s. 261; por. również P. PIĄTEK, *Naruszenie*, s. 69; postanowienie SN z dnia 17 grudnia 1993 r., WZ 216/93, LEX nr 20653, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa” 1994, nr 3-4, poz. 23.

¹⁸ II AKa 440/04, LEX nr 146670, „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych” 2005, nr 9, poz. 67.

¹⁹ Szerzej na temat podmiotu zbrodni komunistycznej J.A. KULESZA, *Problematyka*, s. 110-111.

określonego celu a celem jest prześladowanie/represja ludności cywilnej”. W innym zaś miejscu, już wobec sędziego Józefa I., zauważyła: „sędzia J. I. nie musiał akceptować przyczyny lub uznawać za swoje celów państwa totalitarnego w tamtym okresie historycznym, ale wyrokując w tej sprawie karę pozbawienia wolności w wymiarze 3 lat za czyn, który nawet wówczas nie był czynem zabronionym przez prawo karne dał wyraz co najmniej akceptacji ówczesnych działań władzy PRL, która zmierzała do drastycznych ograniczeń praw człowieka wśród tej ludności cywilnej, która nie tyle nawet nie akceptowała ówczesnych władz, ale wyrażała tylko odmienne poglądy polityczne i społeczne”.

Należy podkreślić, że zespół znamion zbrodni komunistycznej nie daje podstaw do twierdzenia, iż strona podmiotowa zachowania funkcjonariusza państwa komunistycznego musi charakteryzować się szczególnym motywem czy pobudką, wykazywalnymi w procesie dowodowym, w szczególności motywem politycznym zachowania²⁰. Konieczna jest jedynie świadomość wspierania polityki państwa, przyczyniania się do jej realizacji, włączenia w prześladowanie przeciwników władzy w akcie represji naruszającym prawa człowieka i umyślność zachowania²¹. Ustawodawca celowo pominął bowiem „elementy politycznego ukierunkowania czynu czy politycznych lub ideologicznych motywów działania sprawcy”²².

²⁰ J.A. KULESZA, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10.02.2005 r., II AKa 440/04*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 3, s. 156-157; TENŻE, *Funkcjonariusz państwa komunistycznego jako podmiot zbrodni komunistycznych*, „Palestra” 2006, nr 9-10, s. 86; TENŻE, *Z problematyki*, s. 108, 110-111; G. REJMAN, *Zbrodnie komunistyczne w koncepcji polskiego prawa karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 1, s. 13; E. LENIART, *Odpowiedzialność karna funkcjonariuszy komunistycznego państwa za zbrodnie komunistyczne*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, z. 1, s. 338; A. PILCH, *Zbrodnie komunistyczne w aspekcie uregulowań ustawy o amnestii z dnia 7 grudnia 1989 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 3, s. 114; P. PIĄTEK, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 lutego 2003 roku sygn. II AKa 298/02*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, red. P. Piątek, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2006, s. 27-28; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 6.10.2011 r., II AKa 373/11, LEX nr 1102925; odmiennie R. KOPYDŁOWSKI, *Analiza definicji zbrodni komunistycznej*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN. Tom 4. Ściganie*, red. R. Ignatiew, A. Kura, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2012, s. 24; TENŻE, *Pojęcie zbrodni komunistycznej z uwzględnieniem problemu czynu zabronionego popełnionego przez funkcjonariusza państwa komunistycznego niemotywowanego szczególnym zamiarem, np. represji z motywów politycznych*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, red. P. Piątek, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2006, s. 34.

²¹ Por. E. Leniart, *Odpowiedzialność*, s. 339.

²² B. BANASZKIEWICZ, *Rozrachunek z przeszłością komunistyczną w polskim ustawodawstwie i orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Ius et Lex” 2003, nr 1, s. 466.

W omawianej sprawie, za realizacją przez sędziego Józefa I. znamienia podmiotowego zbrodni komunistycznej przemawiają następujące argumenty.

Po pierwsze, sędzia stosował dekrety z okresu stanu wojennego²³, których nielegalność z punktu widzenia obowiązującego wówczas prawa, w tym Konstytucji PRL z dnia 22 lipca 1952 r.²⁴ była już wówczas oczywista, zaś bezprawność materialna rażąca²⁵. Jak podkreśla SN, podążając za koncepcją W. Kuleszy²⁶, ocena sytuacji w kategoriach zbrodni sądowej opiera się na konstatacji, że ówczesnemu państwu, w imieniu którego działali sędziowie, nie przysługiwało prawo do arbitralnego decydowania o życiu i wolności poddanych władzy tego państwa obywateli. Państwo, wprowadzając nowe typy przestępstw na potrzeby ustanowionego stanu wojennego, określone w tzw. dekretach stanu wojennego, czyniło to w celu instrumentalizacji prawa karnego – posługiwania się karą śmierci, a także karą wieloletniego pozbawienia wolności, jako narzędziami fizycznego unicestwienia tych wszystkich, którzy naznaczeni zostali jako potencjalni, czy też domniemani przeciwnicy władzy.

Po drugie, postępowanie dotyczyło byłego członka NSZZ „Solidarność”, niepożądanego z punktu widzenia ówczesnej władzy ruchu społecznego, jakim *de facto* był ten związek zawodowy, który już wówczas został przez władze zdelegalizowany.

Po trzecie, treść ulotek, jak i samo zachowanie L.W., który te ulotki kopiował i rozrzucał, stanowiły wyraz jego sprzeciwu wobec sytuacji politycznej w kraju w okresie stanu wojennego. Należy zauważyć za SN, orzekającym w nadzwyczajnym postępowaniu rewizyjnym w tej sprawie w 1992 r., że „działalność podjęta w imieniu i na rzecz obrony prawa do istnienia «Solidarności» była w istocie opozycyjną działalnością polityczną, w której chodziło o obronę nie tylko wolności zrzeszania, ale o obronę szeroko rozumianych wolności obywatelskich, o obronę zasad demokracji, pogwałconych przez ówczesny system polityczno-społeczny. Wystąpienie na rzecz i w obronie tych wartości ma głęboki walor moralny i z punktu widzenia przyjętego przez społeczeństwo systemu wartości oraz jego żywotnych interesów działalność oskarżonego była w pełni usprawiedliwiona i społecznie aprobowana”.

²³ Oprócz wymienionych powyżej, również dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o przekazaniu do właściwości sądów wojskowych spraw o niektóre przestępstwa oraz o zmianie ustroju sądów wojskowych i wojskowych jednostek organizacyjnych Prokuratury Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz.U. z 1981 r., nr 29, poz. 157).

²⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 1976 r., nr 7, poz. 36 z późn. zm.

²⁵ Szeroko wykazuje to SN w głosowanej uchwale.

²⁶ W. KULESZA, *Odpowiedzialność*, s. 512-513.

Po czwarte, sędzia dopuścił się, skazując oskarżonego, zbrodni sądowej w kilku jej postaciach, orzekając wbrew zebranemu materiałowi dowodowemu, gwałcąc semantyczną treść przepisu i wreszcie skazując za czyn, który nie był zabroniony przez ówczesnie obowiązujące prawo. Wątek ten zostanie rozwinięty w części dalszej.

Po piąte, z naruszeniami prawa karnego materialnego splatają się w sposób nieuchronny naruszenia prawa procesowego, w tym jego podstawowych zasad, które to naruszenia w sposób wyczerpujący wskazał SN w głosowanej uchwale.

2.2. Zbrodnia sądowa jako postać zbrodni komunistycznej

W głosowanej uchwale w sposób trafny i najpełniejszy zostaje przez SN dokonane powiązanie w judykaturze pojęcia zbrodni komunistycznej oraz stworzonego przez W. Kuleszę pojęcia i zakresu zbrodni sądowej²⁷. W doktrynie powiązania takiego dokonał wcześniej twórca pojęcia zbrodni sądowej,

²⁷ Powiązania to których pojęć w doktrynie dokonał wcześniej W. Kulesza, wprowadzając pojęcie zbrodni sądowej, szerzej: W. KULESZA, *Crimen laesae iustitiae. Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe według prawa norymberskiego, niemieckiego, austriackiego i polskiego*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2013, passim; TENŻE, *Skazania na podstawie wymuszonego torturami przyznania się oskarżonego jako zbrodni sądowej*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. J. Jakubowska-Hara, A. Błachnio-Parzych, H. Kuczyńska, J. Kosonoga, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2013, s. 1038-1062; TENŻE, *Zbrodnia sądowa i odpowiedzialność za jej popełnienie*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2012, s. 1219-1240; TENŻE, *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Richter und Staatsanwälte aus der Zeit des Unrechtsstaats in Polen*, [w:] *Von Kontinuitäten und Brüchen: Ostrecht im Wandel der Zeiten. Festschrift für Friedrich-Christian-Schroeder zum 75. Geburtstag*, Hrsg. H. Küpper, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag 2011, s. 91-111; TENŻE, *Czy sędzia lub prokurator może odpowiadać za stosowanie prawa?*, [w:] *Prawo karne Stanu Wojennego*, red. A. Grześkowiak, Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2003, s. 181-191; TENŻE, *Sądowe karanie jako przykład sądowej zbrodni – przeszłość z perspektywy współczesności*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki – Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej*, red. K. Indeck, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2004, s. 171-180; TENŻE, *Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe*, [w:] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944-1956*, red. W. Kulesza, A. Rzepliński, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Uniwersytet Warszawski – Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji wyd. 1 2000 (wyd. 2 2001), s. 507-517; TENŻE, *Prawne aspekty rozliczenia z przeszłością*, [w:] *Oblicza stalinizmu – materiały sympozjum*, red. J.M. Marszalska, B. Wójcik, Tarnów: Biblos 2000, s. 17- 25.

określając zależność między nimi w sposób następujący: „wyrok sądowy, wydany przez sędziów jako funkcjonariuszy państwa komunistycznego, skazujący na karę śmierci lub więzienie, jest zbrodnią komunistyczną, jeżeli sam w sobie stanowi akt represji wobec skazanego, a także jeżeli wydany został z naruszeniem praw człowieka, w szczególności jeżeli jawi się jako gwałcący zasadę, głoszącą, że nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia, lub wydany został z naruszeniem podstawowych zasad, na których opiera się prawo człowieka do uczciwego procesu”²⁸.

Jak stwierdza z kolei SN: „Znamiona tego czynu mogą być realizowane poprzez wydawane wyroki skazujące o ile mają one cechy, o których wspomina w swojej publikacji Witold Kulesza. Przepis bowiem art. 2 ustawy o IPN ma charakter katalogu otwartego i bynajmniej nie zamyka drogi do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sędziów i prokuratorów, którzy w ramach kompetencji formalnych wykraczali swoim orzecznictwem poza ramy prawne naruszając tym samym podstawowe prawa przysługujące każdemu człowiekowi wyrażające się w prawie do wolności osobistej, prawie do życia i wyrażania własnych poglądów”.

Zakresy pojęć zbrodni komunistycznej i zbrodni sądowej mogą pokrywać się częściowo, tzn. zbrodnia komunistyczna w przypadku sędziów i prokuratorów może przybierać jedną z postaci zbrodni sądowej, zaś zbrodnia sądowa może dotyczyć czynów określanych jako zbrodnia komunistyczna, choć ma ona charakter uniwersalny i obejmuje czyn każdego sędziego i prokuratora²⁹. W. Kulesza wyodrębnia zatem „pięć, dających się bliżej określić, sytuacji, w których wyrok ma charakter zbrodni komunistycznej i 6 kategorii³⁰ [przyp. aut.] jako swoiste dopełnienie [...]”:

²⁸ W. KULESZA, *Odpowiedzialność*, s. 510.

²⁹ Koncepcja ta została zbudowana w oparciu o analizę odpowiedzialności tej grupy sprawców począwszy od zasad zawartych w Kodeksie Hammurabiego (XVIII w. p.n.e.) i Starym Testamencie (XI w. p.n.e.).

³⁰ Zwięźle, zbrodnią sądową jest czyn wypaczenia prawa dokonanego w treści skazującego wyroku polegającego na:

- naruszeniu zasady *lex retro non agit*;
- posłużeniu się przez sędziego ogólnie sformułowanym przepisem w sposób, który prowadzi do karanía za „utworzone” przezeń przestępstwo;
- wykroczeniu poza semantyczną treść przepisu w drodze rozszerzającej wykładni po to, żeby uzasadnić ukaranie za czyn niezabroniony przez ustawę;
- wymierzeniu kary tak surowej, że nie dającej się uzasadnić wiążącymi sędziego dyrektywami wymiaru kary i przez to sprzecznej z elementarnym poczuciem sprawiedliwości;
- skazaniu oskarżonego pozbawionego praw człowieka, w tym prawa do obrony i tortuowanego w śledztwie;

1) wyrok skazujący jest aktem represji, a przez to zbrodnią sądową jeżeli sędzia posługuje się przepisem sformułowanym z naruszeniem zasady określoności przestępstwa w celu wymierzenia kary rażąco niewspółmiernej do czynu przypisanego oskarżonemu często po to, aby poprzez wymierzenie kary wyeliminować skazanego, traktowanego jako przeciwnik władzy, której sędzia służy;

2) zbrodnią sądową, stanowiącą akt represji, jest również czyn sędziego, który w akcie skazania wychodzi poza semantyczną treść przepisu po to, aby objąć nim zachowanie przypisane oskarżonemu i wymierzyć za nie karę, będącą w swej istocie odwetem motywowanym ideologią władzy totalitarnego państwa, której sędzia służy;

3) zbrodnią sądową jest także zachowanie sędziego, który skazuje za czyn wprawdzie odpowiadający znamionom przestępstwa, zawartym w przepisie, ale wymierza karę gwałcącą elementarne poczucie sprawiedliwości;

4) wyrok skazujący staje się zbrodnią sądową także wtedy, gdy wydany został w postępowaniu, w którym oskarżonego pozbawiono jego podstawowych praw człowieka, poddając go w śledztwie okrutnemu i nieludzkiemu traktowaniu lub uniemożliwiając prawo do obrony;

5) zbrodni sądowej dopuszczał się także sędzia, skazujący na podstawie fałszywych dowodów, najczęściej wytworzonych w śledztwie, których nie weryfikował traktując je jako czysto formalne uzasadnienie skazania;

6) dla popelnienia zakresu pojęcia zbrodni sądowej jako postaci zbrodni komunistycznej stwierdzić trzeba, że jest nią także każdy inny – poza wymienionymi – akt rażącego bezprawia dokonany przez sędziego – jako funkcjonariusza państwa komunistycznego, przejawiający się w wyrokowaniu, które jako oczywiście niesprawiedliwe, stanowi w istocie akt represji i pogwałcenia podstawowych praw człowieka³¹.

Trafne jest zatem rozstrzygnięcie SN, który wyraził zgodę na pociągnięcie sędziego Józefa I. do odpowiedzialności karnej, ze względu na dopuszczenie się przez niego zbrodni sądowej w kilku postaciach, o czym poniżej.

– skazaniu nie opartemu na dowodach, albo na podstawie fałszywych dowodów wytworzonych w śledztwie, których sędziowie nie weryfikowali, traktując je jako formalne uzasadnienie swej decyzji o ukaraniu (*Zbrodnie*, passim), źródłowo w pozycjach powołanych w przypisie nr 27.

³¹ Szerzej por. pozycje przytoczone w przypisie nr 27.

2.3. Nagięcie prawa

Po pierwsze, słusznie zauważa SN, że nie było możliwe zakwalifikowanie czynu L.W., który nawoływał w treści ulotki do przyłączenia się do strajku powszechnego w dniu 10 listopada 1982 r., jako nawoływania do popełnienia przestępstwa (art. 280 § 1 k.k. z 1969 r.). Czyn taki (akcja strajkowa) stanowił na gruncie obowiązującego wówczas prawa wykroczenie, a nie przestępstwo. Art. 50 pkt 1 dekretu o stanie wojennym brzmiał bowiem: „Kto uczestniczy w strajku albo akcji protestacyjnej, podlega karze aresztu do 3 miesięcy albo karze grzywny do 2.500 złotych”. Treść art. 280 § 1 k.k. z 1969 r. przewidywała zaś: „Kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa lub je pochwała, podlega karze...”. Jeśli przyjąć, że L.W. nawoływał do udziału w strajku powszechnym, to nawoływał do popełnienia wykroczenia, lecz nie przestępstwa. Z punktu widzenia typologii zbrodni sądowych, czyn sędziego Józefa I. należy zakwalifikować jako wykroczenie poza semantyczną treść przepisu w drodze rozszerzającej wykładni po to, żeby uzasadnić ukaranie za czyn niezabroniony przez ustawę. Sędzia, wspólnie i w porozumieniu z pozostałymi członkami składu orzekającego, skazał za czyn, który nie stanowił czynu zabronionego.

Po drugie, pozostając na gruncie wspomnianego dekretu, trafnie wykazuje SN, że oskarżony L.W. nie dopuścił się również drugiego czynu, w postaci kontynuowania działalności związkowej mimo zawieszenia jej przez władze. Zarzucony mu czyn z art. 46 pkt 1 dekretu o stanie wojennym brzmiał: „Kto będąc członkiem stowarzyszenia, związku zawodowego, zrzeszenia lub organizacji, której działalność została zawieszona, nie odstąpił od udziału w takiej działalności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”. Działalność L.W. polegająca na powielaniu chałupniczym sposobem i rozrzucaniu ulotek, których treść stanowiła jego osobisty sprzeciw wobec wprowadzenia stanu wojennego oraz sytuacji społeczno-politycznej w kraju, nie mogła być uznana za działalność związkową NSZZ „Solidarność”. W ten sposób L.W. protestował również przeciwko delegalizacji związku, tym samym, jak zauważa SN, „protestu przeciwko likwidacji związku zawodowego nie można utożsamiać z prowadzeniem działalności związkowej – jego celem więc nie było kontynuowanie po wprowadzeniu stanu wojennego działalności związkowej”. Z punktu widzenia typologii zbrodni sądowych, czyn sędziego Józefa I. należy zakwalifikować jako skazanie nieoparte na dowodach.

Po trzeciej, ocena składu sędziowskiego, współtworzonego przez sędziego Józefa I., zgodnie z którą „ulotka, na której przedstawił [oskarżony – przyp. aut.] kontury mapy Polski okolonej drutem kolczastym w sposób nie budzący wątpliwości wyszydza Polską Rzeczpospolitą Ludową”, stanowiła w istocie aż dwie postaci zbrodni sądowej: posłużenie się przez sędziego ogólnie sformułowanym przepisem w sposób, który prowadzi do karania za „utworzone” przezeń przestępstwo oraz wykroczenie poza semantyczną treść przepisu w drodze rozszerzającej wykładni po to, żeby uzasadnić ukaranie za czyn niezabroniony przez ustawę³². Wyszydzenie PRL, które przypisano L.W., M. Siewierski określał jako wystawianie na pośmiewisko, sponiewieranie, zohydżanie³³. I. Andrejew wyjaśniał, że „wyszydzać”, to „wydrwiwać, wyśmiewać, wystawiać na pośmiewisko”³⁴, wykpiwać³⁵. Zdaniem J. Śliwowskiego chodziło o „krzywdzące i sarkastyczne przedstawianie określonych cech i właściwości”³⁶. Również szerzej charakteryzował to znamię W. Kulesza stwierdzając, iż „obejmuje złośliwe czynienie pośmiewiska z przedmiotu szyderstwa”³⁷. W. Gutekunst stwierdzał, że „zachowania tego rodzaju w istocie

³² Na temat zbrodni sądowych i ich postaci, związanych ze skazaniami z art. 270 § 1 k.k. z 1969 r., w okresie stanu wojennego: W. KULESZA, *Crimen*, s. 442 natomiast faktograficznie M. STANOWSKA, *Przestępstwa polityczne w orzecznictwie warszawskich sądów powszechnych i wojskowych lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku*, [w:] A. STRZEMBOSZ, M. STANOWSKA, *Sędziowie warszawscy w czasie próby. 1981-1988*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2005, s. 107, 109. Na temat zbrodni sądowych w okresie stanu wojennego: W. KULESZA, *Crimen*, s. 435-462.

³³ M. SIEWIERSKI, *Komentarz do art. 270*, [w:] J. BAFIA, K. MIODUSKI, M. SIEWIERSKI, *Kodeks karny. Komentarz. Tom II. Część szczególna*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1987, s. 461; TENŻE, *Kodeks karny. Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu, Zaoczny kurs „Prawo karne – nowe kodeksy”*, Warszawa: br. wyd. 1970, s. 6.

³⁴ I. ANDREJEW, *Komentarz do art. 193*, [w:] I. ANDREJEW, W. ŚWIDA, W. WOLTER, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1973, s. 572.

³⁵ W. ŚWIDA, *Prawo karne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1986, s. 638; por. podobnie H. POPŁAWSKI, R. SKARBEK, *Lżenie, wyszydzenie lub poniżanie Narodu Polskiego, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jej ustroju lub naczelnych organów*, [w:] O. GÓRNIOK, S. LELENTAL, R. SKARBEK, H. Popławski, *Prawo karne. Część szczególna II*, Gdańsk: Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Gdańskiego 1977, s. 202; S. HOC, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3.09.1971 r.*, *Rw 859/71*, „Nowe Prawo” 1974, nr 9, s. 1225; TENŻE, *Z problematyki przestępstw przewidzianych w art. 270 k.k. w świetle teorii prawa karnego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1974, nr 7, s. 83.

³⁶ J. ŚLIWOWSKI, *Prawo karne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1979, s. 548.

³⁷ W. KULESZA, *Znieważenie Narodu Polskiego, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, ustroju państwa i jego naczelnych organów oraz pochwalanie faszyzmu*, [w:] *System prawa karnego. Tom IV. Część 2. O przestępstwach w szczególności*, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum 1989, s. 731.

swojej sprowadzają się do wydawania ocen ujemnych o charakterze napastliwym i upokarzającym³⁸, wrogim względem przedmiotu czynności wykonawczej³⁹. Zaznaczano przy tym, że nie stanowi realizacji znamion czynu krytyka⁴⁰. Trafnie zatem konstatuje SN w glosowanej uchwale, iż „analiza treści ulotek sporządzonych przez oskarżonego prowadzi do wniosku, że nie zawierają one treści poniżających podmioty określone w art. 270 § 1 k.k. Ulotka zawierająca kontur Polski okolony drutem kolczastym ma wymowę symboliczną, odzwierciedla przy tym stan świadomości społeczeństwa w owym czasie i nie sposób odbierać jej treści jako publiczne wyszydzanie PRL”.

Można było raczej, ówczesnie i dziś, przyjąć jej tragiczny dla Państwa i Narodu Polskiego wydźwięk, lecz przecież nie wyszydzający. W innym miejscu zauważa również trafnie SN, że treść ulotki mogła być odczytywana jako wyraz protestu, a zatem – dodać należy – rodzaj krytyki panującego stanu zniewolenia w okresie stanu wojennego. Zatem również i z tego względu nie mogła realizować znamienia „wyszydzania”.

Po czwarte, co już nie zostało przez SN wyraźnie sformułowane, choć uzasadnienie uchwały zawiera wystarczający ku temu materiał dowodowy, należy zatem w tym zakresie wywód sądu uzupełnić, sędzia Józef I. dopuścił się również zbrodni sądowej w postaci wymierzenia kary tak surowej, że nie dającej się uzasadnić, wiążącymi sędziego dyrektywami wymiaru kary i przez to sprzecznej z elementarnym poczuciem sprawiedliwości. Należy sobie uświadomić, że czyn skazanego polegał na wyrażaniu sprzeciwu wobec polityki władzy, w szczególności wobec wprowadzenia stanu wojennego i delegalizacji NSZZ „Solidarność”. Treść ulotek nie była obraźliwa, lżąca, wulgarna, jak dzisiejsze przekazy medialne i uliczne względem władz. Wyrażała po prostu jego bezsilność i niezgodę na rzeczywistość społeczno-polityczną ówczesnej Polski. Poprzez wprowadzenie bezprawie stanu wojennego, *de facto*, zlikwidowano prawa i wolności obywatelskie oraz zakwestionowano podmiotowość społeczeństwa przez pozbawienie możliwości działania jedyne go ruchu społecznego wyrażającego tę podmiotowość, jakim był NSZZ „Solidarność”. Liczba ulotek wynosiła tylko do 2000 (aż, jeśli wziąć pod uwagę technikę ich wytwarzania). I za ten czyn sędzia Józef I. wymierzył skazanemu karę 3 lat

³⁸ W. GUTEKUNST, *Lżenie, wyszydzanie lub poniżanie z powodu bezwyznaniowości lub przynależności wyznaniowej (art. 193 § 1)*, [w:] O. CHYBIŃSKI, W. GUTEKUNST, W. ŚWIDA, *Prawo karne. Część szczególna*, Wrocław–Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1980, s. 300; S. Hoc, *Glosa*, s. 1225.

³⁹ W. ŚWIDA, *Prawo*, s. 638.

⁴⁰ M. SIEWIERSKI, *Komentarz Art. 270*, s. 461; W. KULESZA, *Znieważenie*, s. 733-734; S. Hoc, *Glosa*, s. 1225.

pozbawienia wolności oraz 2 lata pozbawienia praw publicznych. Słusznie wskazuje SN na wakującą społeczną szkodliwość takiego zachowania sprawcy, lecz dodać do tego należy również rażącą surowość wymierzonej kary, w tym kary dodatkowej. Jak przekonująco wywodzi również SN, nawet, gdyby uznać wówczas, że czyn sprawcy cechował wyższy, niż znikomy, stopień społecznego niebezpieczeństwa, nie było podstaw do stosowania trybu doraźnego orzekania⁴¹, który łączył się z daleko idącym ograniczeniem praw oskarżonego, które ujawniło się w omawianym postępowaniu w roku 1982. Oprócz wynikających z samej istoty tego postępowania owych ograniczeń, dodatkowo L.W. uniemożliwiono kontakt z obrońcą podczas całego postępowania. Choć nie nastąpiła przez to w pełni realizacja kolejnej postaci zbrodni sądowej, a zatem skazania oskarżonego pozbawionego praw człowieka, w tym prawa do obrony, to jednak jego prawo do obrony zostało znacznie naruszone, skoro kontakt z obrońcą jest tego prawa podstawową składową. Ten element, niedoceniony w sposób wystarczający przez SN w głosowanej uchwale, dodatkowo przemawia za realizacją przez sędziego Józefa I. również znamion podmiotowych zbrodni komunistycznej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że poszerza wachlarz postaci dokonanej przez niego zbrodni sądowej, co uprawdopodobnia przypisanie odpowiedzialności karnej za zbrodnię komunistyczną w postaci bezprawnego pozbawienia wolności skazanego.

2.4. Współsprawstwo zbrodni sądowej

Słusznie rozstrzyga SN, odcinając się od przyjmowanej niekiedy uprzednio przez ten organ wykładni⁴², że kolegialne orzekanie nie stoi na przeszkodzie pociągnięciu do odpowiedzialności karnej jednego z członków składu orzekającego. W przeciwnym razie nigdy nie byłaby możliwa odpowiedzialność karna za zbrodnię sądową, jeśli sędzia nie orzekał sam. Byłoby to natomiast możliwe wówczas, gdyby orzekał jednoosobowo, jak również możliwa byłaby odpowiedzialność karna oskarżającego prokuratora. Jeśli, jak w omawianej

⁴¹ Art. 2 dekretu o postępowaniach... przewidywał, że „Prokurator lub sąd odstępuje od prowadzenia sprawy w trybie postępowania doraźnego, jeżeli ze względu na rodzaj i zakres naruszenia lub narażenia interesów bezpieczeństwa państwa w czasie obowiązywania stanu wojennego albo inne wyjątkowe okoliczności popełnienia przestępstwa stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu nie jest szczególnie wysoki”.

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.11.2013 r., SNO 31/13, LEX nr 1393804; odmiennie jednak już uprzednio choćby w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2009 r., SNO 1/9, LEX nr 725083.

sprawie, brak było złożenia zdania odrębnego przez sędziego, odpowiedzialności karnej za wydany wyrok podlegają wszyscy kolegiálně orzekający sędziowie, a nie żaden z nich. Należy przyjąć, że podpisanie wyroku i brak złożenia zdania odrębnego, oznaczają akceptację tego wyroku, a zatem ewentualnie zgłaszane podczas narady zastrzeżenia, co do których nie można przeprowadzić dowodu, stają się prawnie irrelewantne z punktu widzenia odpowiedzialności karnej sędziego⁴³. *Qui peut et n'empêche, pêche*, a następnie może ponieść odpowiedzialność karną za swe zaniechanie, skoro mieni się strażnikiem sprawiedliwości. Jako osobliwy jawi się koncept prezentowany dotychczas w orzecznictwie SN, według którego ochrona niezawisłości sędziowskiej, której aspektem jest również tajemnica narady i głosowania przy orzekaniu kolegiálně, stoi wyżej, niż urzeczywistnianie sprawiedliwości. Zapewnienie niezawisłości w orzekaniu ma służyć temu, by sędzia wydał sprawiedliwy wyrok, nie może zatem jednocześnie służyć temu, by ukryć niesprawiedliwość, którą uczynił i pozostawić ją bezkarną. Sędzia czyniący bezprawie nie ma zatem prawa ukryć się za tajemnicą narady i głosowania, które by prowadzić miały do jego całkowitej bezkarności. To sędziowie są sługami sprawiedliwości, a nie sprawiedliwość sługą sędziów, którzy by swój gwałt na niej chcieli skryć i odpowiedzialności karnej zań nie ponieść.

WNIOSKI

Całokształt argumentacji SN, z której część omówiono i uzupełniono w tej glosie, wskazuje na wysokie prawdopodobieństwo dopuszczenia się przez sędziego Józefa I. nie podlegającej przedawnieniu zbrodni komunistycznej stanowiącej postać zbrodni sądowej. W państwie prawnym istnieją historyczne, społeczne i prawnodogmatyczne racje uzasadniające odpowiedzialność sędziów i prokuratorów za wypaczanie prawa w sposób, który obraża sprawiedliwość, czyniąc wyrok, w którego wydaniu współdziałają, sądową zbrodnią. Jest nią orzeczenie tak niesprawiedliwe, że zawarte w nim bezprawie, sprzeczne z elementarnym poczuciem sprawiedliwości, jest rozpoznawalne przez każdego, nie tylko prawnika. Tak jest i w omawianej sprawie.

⁴³ Sędziemu Józefowi I. zdarzało się w innych sprawach zgłaszać zdania odrębne, por. M. STANOWSKA, *Postawy sędziów i prokuratorów w procesach politycznych z lat osiemdziesiątych*, [w:] A. STRZEMBOSZ, M. STANOWSKA, *Sędziowie warszawscy w czasie próby. 1981-1988*, s. 230.

PIŚMIENNICTWO

- ANDREJEW Igor: *Art. 193*, [w:] Igor ANDREJEW, Witold ŚWIDA, Władysław WOLTER, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1973.
- BANASZKIEWICZ Bolesław: *Rozrachunek z przeszłością komunistyczną w polskim ustawodawstwie i orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Ius et Lex” 2(2003), nr 1.
- GRZEŚKOWIAK Alicja: *Odpowiedzialność karna za zbrodnie komunistyczne według polskiego prawa karnego*, [w:] *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Rzochowska, Warszawa: Liber 2005.
- GUTEKUNST Włodzimierz: *Lżenie, wyszydzanie lub poniżanie z powodu bezwyznaniowości lub przynależności wyznaniowej (art. 193 § 1)*, [w:] Olgierd CHYBIŃSKI, Włodzimierz GUTEKUNST, Witold ŚWIDA, *Prawo karne. Część szczególna*, Wrocław–Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1980.
- HOC Stanisław: *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3.09.1971 r., Rw 859/71*, „Nowe Prawo” 1974, nr 9.
- HOC Stanisław: *Z problematyki przestępstw przewidzianych w art. 270 k.k. w świetle teorii prawa karnego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1974, nr 7.
- KOPYDŁOWSKI Robert: *Analiza definicji zbrodni komunistycznej*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN. Tom 4. Ściganie*, red. R. Ignatiew, A. Kura, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2012.
- KOPYDŁOWSKI Robert: *Pojęcie zbrodni komunistycznej z uwzględnieniem problemu czynu zabronionego popełnionego przez funkcjonariusza państwa komunistycznego niemotywowanego szczególnie z zamiarem, np. represji z motywów politycznych*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, red. P. Piątek, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2006.
- KULESZA Jerzy A.: *Funkcjonariusz państwa komunistycznego jako podmiot zbrodni komunistycznych*, „Palestra” 2006, nr 9-10.
- KULESZA Jerzy A.: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5.07.2005 r., WZ 13/05*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2006, nr 5, poz. 57 (SIP LEX).
- KULESZA Jerzy A.: *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10.02.2005 r., II AKa 440/04*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 3.
- KULESZA Jerzy A.: *Niektóre zagadnienia strony przedmiotowej zbrodni komunistycznych*, „Palestra” 2005, nr 5-6.
- KULESZA Jerzy A.: *Problematyka przedmiotu ochrony prawnokarnej zbrodni komunistycznych w świetle orzecznictwa sądowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 4.
- KULESZA Jerzy A.: *Przegląd orzecznictwa w sprawach należących do właściwości Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (prawo karne materialne)*, „Palestra” 2005, nr 7-8.
- KULESZA Jerzy A.: *Z problematyki strony podmiotowej zbrodni komunistycznej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 3.
- KULESZA Witold: *Znieważenie Narodu Polskiego, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, ustroju państwa i jego naczelnych organów oraz pochwalanie faszyzmu*, [w:] *System prawa karnego. Tom IV*.

- Część 2. O przestępstwach w szczególności*, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum 1989.
- KULESZA Witold: *Crimen laesae iustitiae. Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe według prawa norymberskiego, niemieckiego, austriackiego i polskiego*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2013.
- KULESZA Witold: *Czy sędzia lub prokurator może odpowiadać za stosowanie prawa?* [w:] *Prawo karne Stanu Wojennego*, red. A. Grześkowiak, Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2003.
- KULESZA Witold: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Richter und Staatsanwälte aus der Zeit des Unrechtsstaats in Polen*, [w:] *Von Kontinuitäten und Brüchen: Ostrecht im Wandel der Zeiten. Festschrift für Friedrich-Christian-Schroeder zum 75. Geburtstag*, Hrsg. H. Küpper, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag 2011.
- KULESZA Witold: *Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe*, [w:] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944-1956*, red. W. Kulesza, A. Rzepliński, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Uniwersytet Warszawski – Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji 2000 (2001).
- KULESZA Witold: *Prawne aspekty rozliczenia z przeszłością*, [w:] *Oblicza stalinizmu – materiały symposium*, red. J. M. Marszalska, B. Wójcik, Tarnów: Biblos 2000.
- KULESZA Witold: *Sądowe karanie jako przykład sądowej zbrodni – przeszłość z perspektywy współczesności*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki – Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej*, red. K. Indecki, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2004.
- KULESZA Witold: *Skazania na podstawie wymuszonego torturami przyznania się oskarżonego jako zbrodnie sądowe*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. J. Jakubowska-Hara, A. Błachnio-Parzych, H. Kuczyńska, J. Kosonoga, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2013.
- KULESZA Witold: *Zbrodnie sądowe i odpowiedzialność za jej popełnienie*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2012.
- KULESZA Witold, KULESZA Jan: *Zbrodnie sądowe w NRD i PRL*, [w:] *„In dubio pro humanitate”. W setną rocznicę urodzin Profesora Mariana Cieślaka*, red. M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2022 (złożone do druku).
- LENIART Ewa: *Odpowiedzialność karna funkcjonariuszy komunistycznego państwa za zbrodnie komunistyczne*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 14(2015), z. 1.
- PIĄTEK Przemysław: *Naruszenie praw człowieka jako znamię strony przedmiotowej zbrodni komunistycznych*, „Problemy Prawa Karnego” 25(2004).
- PIĄTEK Przemysław: *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 lutego 2003 roku sygn. II AKA 298/02*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, red. P. Piątek, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2006.
- PILCH Agnieszka: *Zbrodnie komunistyczna w aspekcie uregulowań ustawy o amnestii z dnia 7 grudnia 1989 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 3.
- POPLAWSKI Henryk, SKARBEK Ryszard: *Lżenie, wyszydzanie lub poniżanie Narodu Polskiego, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jej ustroju lub naczelnych organów*, [w:] Oktawia GÓRNIOK,

- Stefan LELENTAL, Ryszard SKARBK, Henryk POPLAWSKI, *Prawo karne. Część szczególna II*, Gdańsk: Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Gdańskiego 1977.
- REJMAN Genowefa: *Zbrodnie komunistyczne w koncepcji polskiego prawa karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 1.
- SIEWIERSKI Mieczysław: *Art. 270*, [w:] Jerzy BAFIA, Kryspin MIODUSKI, Mieczysław SIEWIERSKI, *Kodeks karny. Komentarz. Tom II. Część szczególna*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1987.
- SIEWIERSKI Mieczysław: *Kodeks karny. Przepisy przeciwko porządkowi publicznemu, Zaoczny kurs „Prawo karne – nowe kodeksy”*, Warszawa: br. wyd. 1970.
- STANOWSKA Maria: *Postawy sędziów i prokuratorów w procesach politycznych z lat osiemdziesiątych*, [w:] Adam STRZEMBOSZ, Maria STANOWSKA, *Sędziowie warszawscy w czasie próby. 1981-1988*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2005.
- STANOWSKA Maria: *Przestępstwa polityczne w orzecznictwie warszawskich sądów powszechnych i wojskowych lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku*, [w:] Adam STRZEMBOSZ, Maria STANOWSKA, *Sędziowie warszawscy w czasie próby. 1981-1988*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2005.
- ŚLIWOWSKI Jerzy: *Prawo karne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1979.
- ŚWIDA Witold: *Prawo karne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1986.